

Identické značky na keramice z Hrádku u Čáslavi

JOSEF UNGER

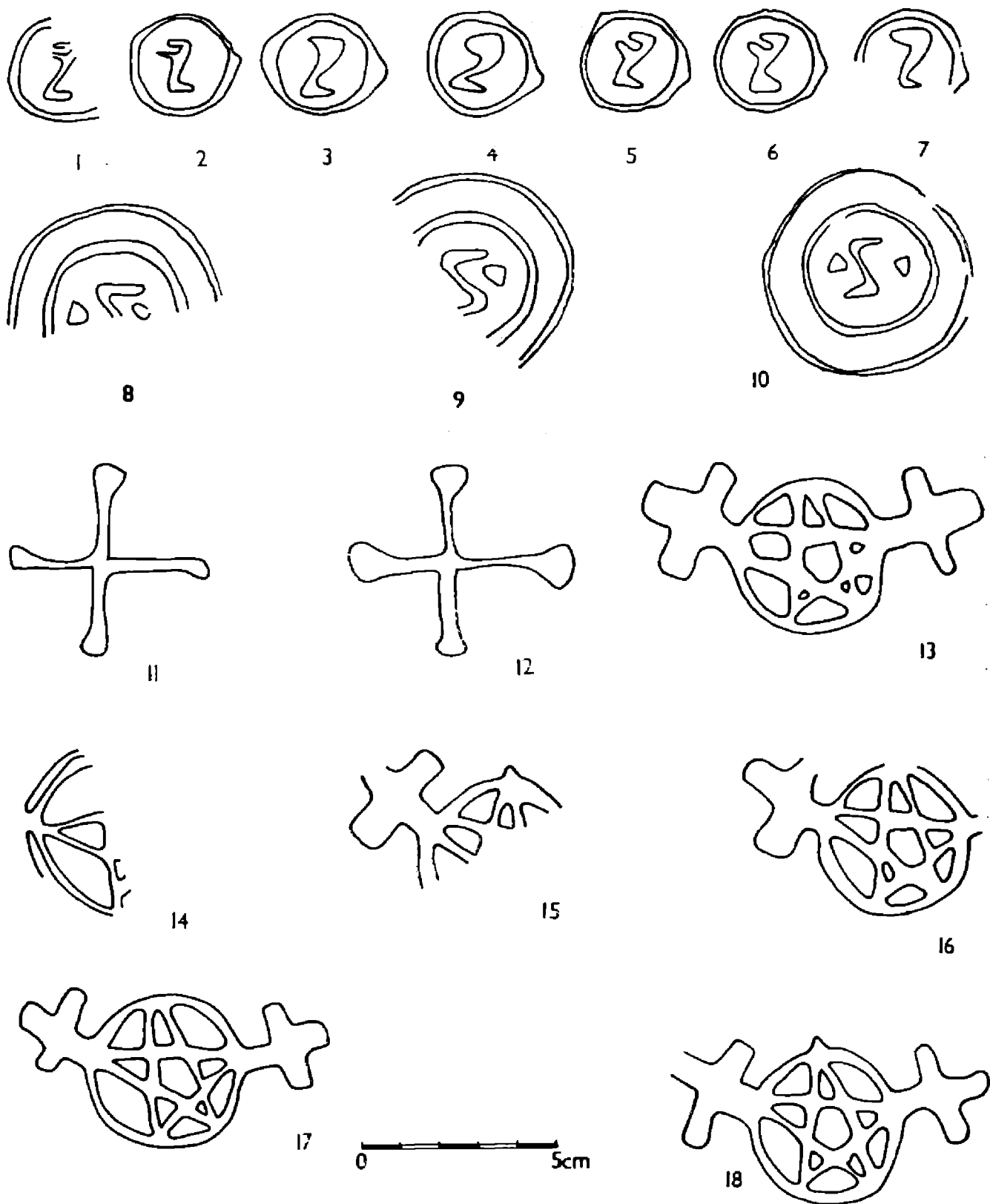
Při zpracovávání katalogu hradištních keramických nálezů z „Hrádku“ u Čáslavi získaných výzkumem K. Čermáka v letech 1884—1891 (Čermák, 1904, s. 83—102) byla záměrně sledována i otázka identických značek na dnech hradištních nádob. Přestože byly zjištěny tři vrstvy mladohradištního osídlení, není většina nálezů stratigraficky podchycena, a proto je možno je jen rámcově datovat do doby od poloviny 10. do počátku 13. stol. (Moucha—Smetánka, 1964, s. 650).

Za identické považují značky vzniklé otačením jedné matrice, tedy ne značky uplatňující jen stejný motiv (Šolle, 1966, s. 204, obr. 62B : 1—6). Na obtížnosti spojené s určováním identity značek na dnech nádob upozornil nověji Z. Váňa (1973, s. 205—206).

Při studiu identity jednotlivých značek bylo postupováno následujícím způsobem: Z celého souboru byla vyčleněna všechna dna se značkami. K dalšímu zpracování byly vytrženy značky, u nichž identitu na první pohled nebylo možno vyloučit. Sejmutí značek bylo provedeno pomocí průklepového papíru a tuhy. Obrisy sejmuté značky byly tužkou obtaženy. Potom byly značky s příslušnými inventárními čísly překresleny na další papír a posléze vzájemně srovnávány. Ze srovnání vyplývá, že naprosto shodné nejsou ani dvě značky. Odlišnost souvisí jistě s celou řadou faktorů, ale především s hloubkou otlaku a tedy i zřetelností značky. Negativní roli zde hraje i jen částečné dochování obrazce některých značek. Identitu některých značek není sice možno zcela vyloučit, ale není ji ani možno bezpečně prokázat, a proto tyto značky v dalším soupisu neuvádím, nebo uvádím jen v poznámce. Nejlépe se identita prokazovala u značek s určitou deformací obrazce na matrici.

Popis jedinců se značkami je proveden výtahem z kódu, v němž byla popsána hradištní keramika čáslavského „Hrádku“. První číslice znamená inventární číslo. Druhé trojčíslí keramický tvar, přičemž 003 znamená stěp ze dna a 023 stěp ze dna s částí stěny. Další dvojčíslí určuje keramický tvar, přičemž 00 znamená, že tento tvar nebyl určen a 08 znamená mísu — pokličku. Číslo ve čtvrtém sloupci popisuje makroskopicky materiál, přičemž 2 znamená středně hrubý (ostřivo 0,25—0,5 mm) a 3 hrubý materiál s ostřivem větším než 0,5 mm. Dvojčíslí v pátém sloupci znamená barvu povrchu (1 — šedá, 2 — černá, 3 — hnědá, 4 — červená). Kombinace barev je vyjádřena dvojčíslem, kde druhé číslo určuje převažující barvu. V poznámce jsou popsány rozměry pomocí zkratk (v — výška, pd — průměr dna).

1. Identické značky ve tvaru Z v kruhu, byly identifikovány podle zdvojení horního ramene a zesílení obvodového kruhu v jednom místě na levé straně (popis chápán heraldicky).

Obr. 1. Čáslav – Hrádek. Identické značky.

- 712/7 003 00 3 32 pd 8,5 cm. Značka dochována ze dvou třetin. Obr. 1 : 1.
 846/5 003 00 3 32 obr. 1 : 2.
 905 023 00 3 23 pd 8,5 cm. Obr. 1 : 3.
 907 003 00 3 12 pd 8,5 cm. Obr. 1 : 4.
 1014/2 003 00 3 13 pd 9,2 cm. Obr. 1 : 5.
 1014/10 003 00 3 32 pd 9,2 cm. Obr. 1 : 6.
 1029/6 003 00 3 13 obr. 1 : 7.

Krom toho byla zkoumána značka inv. čís. 2559, která je značně nejasná, ale její identita s předchozími značkami nebyla vyloučena. Značka inv. čís. 850, která představuje rovněž Z v kruhu, pochází z otláčku jiného typáře.

2. Identické značky ve tvaru S s trojúhelníčky ve zdvojeném kruhu byly identifikovány podle vzájemných proporcí.

885 003 00 3 13 pd 11,6. Značka dochována asi z poloviny. Obr. 1 : 8.

894 023 00 3 23 pd 9,6. Obr. 1 : 10.

908 023 00 3 23 pd 10,0. Značka dochována ze dvou třetin. Obr. 1 : 9.

3. Identické značky ve tvaru kříže s rozšířenými konci byly identifikovány podle délky ramen a úhlu, který ramena svírají.

853 003 00 3 31 obr. 1 : 11.

878 003 00 3 32 obr. 1 : 12.

Krom toho je s těmito značkami možná identická značka inv. čís. 848/4, která však nemá dochovány konce dvou ramen, takže není vyloučena její identita se značkou inv. čís. 897, která však podle délky jednoho ramene není identická se značkami 853 a 878.

4. Identické značky ve tvaru pěticípé hvězdy v kruhu s dvěma křížky na vnější straně byly identifikovány především podle úhlů složitého obrazce hvězdy a podle velikosti křížků.

936 123 08 2 43 v. 4,8 cm, po 14,5 cm, pd 9 cm. Obr. 1 : 13.

942 003 00 2 23 obr. 1 : 16.

964 003 00 3 23 pd 11,7 cm. Pravděpodobně z hrnce. Obr. 1 : 18.

967 003 00 2 13 dno menší než značka. Obr. 1 : 15.

Právě uvedené značky nejsou identické se značkami inv. čís. 939 a 1014/5, které jsou uvedeny dále.

5. Identické značky ve tvaru menší pěticípé hvězdy v kruhu s dvěma křížky na vnější straně byly identifikovány především podle úhlů hvězdy.

939 023 08 2 13 pd 5.5 cm. Dno menší než značka. Obr. 1 : 14.

1014/5 003 00 3 23 obr. 1 : 17.

U dalších zkoumaných značek nebyla identita prokázána, nebo bylo zjištěno, že se jedná o značky neidentické. Překvapující je toto zjištění u častých značek kříž v kruhu, kde bylo vzájemně porovnáváno deset exemplářů. Neidentické jsou rovněž značky inv. čís. 846/1 a 892, využívající stejného motivu — obdélník s úhlopříčkami a značky inv. čís. 1014/2 a 2550 zobrazující motiv přesýpacích hodin v kruhu.

Při hodnocení materiálu, z něhož byly nádoby opatřené identickými značkami vyrobeny, byly zjištěny drobnější rozdíly, které však nemusí představovat rozdílného výrobce nebo zdroj materiálu, ale spíše jen ukazují na nutnost podrobnějšího studia tohoto materiálu z hlediska petrografického složení materiálu a výrobního procesu.

Skutečnost, že identickou značkou byly opatřeny různé druhy nádob, jak jsme to ve sledovaném souboru mohli pozorovat u značek s hvězdou v kruhu a křížky na obvodě, jen potvrzuje již dříve J. Slámou zjištěný fakt, že hrnčíř značkový identickou značkou vyráběl více druhů nádob (Sláma, 1970, s. 160). Zajímavým zjištěním je i to, že ve dvou případech bylo dno menší než matrice značky. To svědčilo pro prvořadý význam značky při technologii tváření nádoby na hrnčířském kruhu, jak to předpokládá nověji i K. Černohorský (1974, s. 43).

Čáslavský „Hrádek“, který velkým počtem typů a variant značek na dnech nádob vyvolal zaslouženou pozornost (Eisner, 1966, s. 178) má v našich zemích zatím prioritu pokud se týče množství identických značek. V budoucnu se bude třeba zaměřit na zjišťování identických značek i na vzdálenějších lokalitách, které bude mít velký význam nejen pro chronologii, ale i pro studium hospodářských a kulturních souvislostí. K tomu je však nutná důkladná publikace značek přesně sejmutých a zobrazených v určitém měřítku, které umožňuje srovnání.

Literatura

- Čermák, K., 1904: Královské město Čáslav. Jubilejní sborník památek čáslavských. Čáslav, s. 83–102.
- Černohorský, K., 1974: Otisky osy a otisky disku na časněslovanské keramice. Časopis Mor. muzea – vědy společenské, LIX, s. 43–96.
- Eisner, J., 1966: Rukověť slovanské archeologie. Počátky Slovanů a jejich kultury. Praha.
- Moucha, V.–Smetánka, Z., 1964: Revisní výzkum na Čáslavském Hrádku. AR, XVI, s. 646–654.
- Sláma, J., 1970: Příspěvek k dějinám českého hrnčířství 9. a 10. století. Sborník NM v Praze – Historie, XXIV, 1–2, s. 157–165.
- Šolle, M., 1966: Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách. Praha.
- Váňa, Z., 1973: Značky na keramice ze slovanských hradišť v Zabušaněch a v Bílině, okr. Teplice. AR, XXV, s. 196–217.

Identische Bodenmarken auf Keramik von Hrádek bei Čáslav

Bei der Bearbeitung des Katalogs burgwallzeitlicher Keramikfunde von „Hrádek“ bei Čáslav aus der Grabung K. Čermáks in den J. 1884–1891 wurde auch die Frage identischer Bodenmarken burgwallzeitlicher Gefäße verfolgt, die rahmenhaft in die Zeit von der Mitte des 10. bis in die Anfänge des 13. Jh. datierbar sind. Insgesamt bestimmte man sieben identische Bodenmarken von der Form eines Z im Kreis (Abb. 1 : 1–7), drei identische Marken von der Form eines S mit Dreiecken (Abb. 1 : 8–10), zwei identische Zeichen von Kreuzform (Abb. 1 : 11, 12), vier identische Marken von der Form eines fünfzipfeligen Sterns im Kreis mit Kreuzchen am Umfang (Abb. 1 : 13, 15, 16, 18) und zwei identische Marken von der Form eines kleineren fünfzipfeligen Sterns im Kreis mit zwei Kreuzchen am Umfang (Abb. 1 : 14, 17).

Bei der Wertung des Materials, aus welchem die mit Bodenmarken versehenen Gefäße hergestellt waren, konstatierte man makroskopisch kleinere Unterschiede. Der Umstand, dass mit einer identischen Marke verschiedene Gefässgattungen versehen waren (Schüsseln-Deckel, Topf), bestätigt die schon früher festgestellte Tatsache, dass die mit identischen Bodenmarken signierenden Töpfer mehrere Gefässgattungen produzierten. Eine interessante Feststellung ist auch, dass in zwei Fällen der Gefässboden kleiner war als die Matrize der Marke, was für die erstrangige Bedeutung der Marke bei der Formung des Gefäßes auf der Töpferscheibe zeugen dürfte. Die Lokalität „Hrádek“ bei Čáslav, die mit der grossen Zahl von Typen und Varianten der Bodenmarken verdiente Aufmerksamkeit erweckte, steht in unseren Ländern vorderhand auch hinsichtlich der Menge identischer Bodenmarken an erster Stelle. Für die Verfolgungsmöglichkeit identischer Bodenmarken aus entfernteren Fundorten ist eine genaue Publizierung präzise aufgenommener und in einem bestimmten Massstab abgebildeter Bodenmarken erforderlich.

Abb. 1. Čáslav – Hrádek. Identische Marken.